

PRAGMATICA REFORMULĂRII ÎN LIMBA ROMÂNĂ. FUNCTII DISCURSIVE ALE MARCATORULUI *ADICĂ*

LILIANA HOINĂRESCU

Cuvinte-cheie: reformulare, metadiscurs, interdiscurs, marcatorul discursiv „adică”, funcții discursive.

Key words: reformulation, metadiscourse, interdiscourse, discourse marker “adică”, discursive functions.

I. CONSIDERAȚII TEORETICE

1. SCURT ISTORIC AL CONCEPTULUI

1.1. Reformularea este un fenomen textual și discursiv complex, a cărui cercetare a fost luată în considerație relativ recent, fie sub aspect semantic, ca parafrază, mai ales în registrul scris, fie sub aspect pragmatic și interacțional, interesând aspectele orale ale comunicării. Termenul de „reformulare” s-a impus, de altfel, ca termen supraordonat, care acoperă diverse manifestări discursive similare funcțional precum parafraza, glosa sau comentariul metaenunțiativ, repetiția și corectarea. Cele mai importante studii, care s-au transformat ulterior, prin precizări și reevaluări succesive, în direcții de cercetare distincte, au fost publicate, în spațiul francez, de Catherine Fuchs (1982; 1994), în spațiul german, de Elisabeth Gülich și Thomas Kotschi (1983; 1995), în Elveția, de Școala geneveză, reprezentată de Eddy Roulet (1987) și Corinne Rossari (1990; 1994) și, în spațiul anglo-saxon, de Școala etnometodologică. Vom prezenta succint contribuțiile cercetătorilor amintiți la fixarea și la redefinirea progresivă a conceptului, în acord cu extensia acestuia dinspre semantică spre pragmatica interacțională¹. În ciuda unor premise teoretice diferite, este de remarcat că aceste lucrări sunt de altfel sincronice și prezintă o clară tendință interdisciplinară.

1.2. În lucrările pe care Catherine Fuchs le-a consacrat parafrazei, întinse pe o perioadă de peste un deceniu, termenii reformulare și parafrază desemnează alternativ² o practică de limbaj, utilizată încă din Antichitate în scopuri explicative, retorice, pedagogice, hermeneutice (cf. Fuchs 1982: 7-16; 1994: 3-40). Pornind de

¹ Pentru o prezentare critică a acestor perspective teoretice și abordări metodologice, vezi și Norén (1999: 13-37).

² Semnificativ pentru această alternanță conceptuală este titlul capitolului *La reformulation en discours: une pratique langagière* (Fuchs 1994: 3-40).

la expresia lingvistică și textuală a fenomenului discutat (1982), concepția autoarei se înscrie treptat într-o lingvistică a enunțării pe linia fondată de A. Culioli, susceptibilă de a fi integrată în cadrul mai general al pragmaticii reformulării (Fuchs 1994: 172). La capătul acestui traseu teoretic, Fuchs distinge între *parafraza lingvistică*, considerată o strategie deopotrivă cognitivă și de limbaj³ (metadiscursivă), recunoscută după marcatori lingvistici specializați, și *parafraza pragmatică*, presupunând echivalența a două acte verbale. Studiile acestei cercetătoare sunt ilustrative pentru tendința, activă și astăzi, de a restrânge noțiunea de reformulare la aceea de parafrază, chiar dacă este vorba de domeniul pragmatic. Pentru unii dintre susținătorii acestei orientări, reformularea presupune, *sine qua non*, o operație de suprapunere/echivalență semantică sau pragmatică, în absența căreia avem de-a face cu alte fenomene discursive (vezi Norén 1999: 28).

1.3. Elisabeth Gülich și Thomas Kotschi au meritul de a deschide un vast câmp de studiu al conectorilor de reformulare și de a reconsidera ipotezele teoretice anterioare prin investigarea interacțiunilor verbale. Pentru cei doi cercetători, reformularea are un rol important din punct de vedere discursiv și interactiv (1983: 305); parafraza este considerată, într-o accepțiune mai largă, drept o operație de „duplicare discursivă” mai degrabă decât o operație de echivalență semantică (Gülich și Kotschi 1995: 308). Axându-și analiza pe un corpus format din eșantioane înregistrate, autorii definesc reformularea drept un act de compoziție textuală, care acoperă fenomene discursive, structural identice, ca *parafraza*, *refrazarea* și *corectarea*. Ulterior, Gülich și Kotschi (1995) vor prezenta o taxonomie a actelor de reformulare.

1.4. Școala geneveză aduce precizări importante privind definiția ilocutorie a reformulării, contribuind decisiv la o înțelegere extinsă și nuanțată a conceptului. După Eddy Roulet și Corinne Rossari, centrală în definiția reformulării este noțiunea de retrointerpretare, care permite distingerea a două categorii funcționale. Reformularea poate fi parafrastică, când se instaurează o relație de echivalență între două enunțuri, sau non-parafrastică, când se operează modificări ale perspectivei enunțiative (Roulet 1987: 115; Rossari 1994: 9). În funcție de aceste categorii, Rossari (1990) propune o tipologie a conectorilor de reformulare, distingând între (a) *conectori parafrastici* (de tipul *adică*, *altfel spus*, *în alți termeni*), care anunță o relație de (cvasi-)identitate semantică între două enunțuri, și (b) *conectori non-parafrastici* (de tipul *în fine*, *în fapt*, *în sfârșit*), definiți prin gradul de distanțare dintre enunțul anterior și cel reformulat. Scala de distanțare permite, după Rossari, distribuția lor în patru subclase: *recapitulare*, *reconsiderare*, *distanțare* și *invalidare*.⁴ Totuși, necesitatea unei tipologii a reformulării după criteriul

³ În original, „Une stratégie cognitivo-langagière” (Fuchs 1994: 162).

⁴ Perspectiva largă asupra reformulării susținută de lingviștii genevezi nu a fost unanim acceptată. Coco Norén (1999), de pildă, definește reformularea, în sens restrictiv, parafrastic, respingând categoria reformulării non-parafrastice. Aceasta din urmă ar presupune fenomene de corectare și reinterpretare, care nu sunt compatibile cu noțiunea de echivalență semantică, centrală, în viziunea sa, pentru definirea conceptului.

conectorilor a fost contestată de unii cercetători, care au observat cu justete că operația de reformulare poate fi efectuată cu succes și în absența acestora (cf. Steuckardt 2009: 161). Conectorii sunt mărci importante în comunicarea scrisă, în cea orală mijloacele prozodice, paraverbale suplinindu-le adesea funcția metadiscursivă.

1.5. În sfârșit, o altă direcție importantă ilustrează cercetarea pragmatică de orientare anglo-saxonă, axată pe modelul etnometodologic de analiză conversațională (vezi Sacks, Schegloff, Jefferson 1978; Ionescu-Ruxăndoiu 1999: 43-63). Accentul este pus pe funcțiile și utilizările strategice ale reformulării, surprinse în cadrul mai larg al operațiilor de reduplicare discursivă. Termenul mai general de „repetiție”⁵, utilizat în studiile interacționiste, poate fi parțial echivalat, pentru a crea o terminologie unitară, cu termenul de reformulare⁶, ca act verbal auto- sau heteroinițiat repetiția presupunând modificări variabile ale enunțului anterior (vezi taxinomia din Tannen 2007: 63-64). Repetiția în conversație este strâns legată de alte fenomene specifice vorbirii spontane și a fost studiată colateral în cadrul unor analize privind secvențele metadiscursive (Roibu 2008), (auto)întreruperile (Jinga 2006), (auto)corectarea, dezacordul, ezitățile (Schegloff, Jefferson, Sacks 1977; Ionescu-Ruxăndoiu 1999: 52-55; Wong 2000, Jinga 2002).

Din succinta prezentare critică de mai sus, se pot izola câteva observații cu caracter general privind implicațiile discursive ale reformulării și relațiile acesteia cu alte fenomene comunicative, pe care le vom discuta în cele ce urmează.

2. REFORMULAREA – CONSIDERAȚII GENERALE

2.1. Noțiunea de reformulare este înțeleasă fie într-un sens restrâns, semantic, drept sinonim al parafrizei, fie într-un sens mai larg, pragmatic, prin integrarea unor fenomene interacționale înrudite funcțional și a noțiunii de reformulare non-parafrastică. În ceea ce ne privește, optăm pentru o interpretare extinsă dată conceptului. Reformularea intervine în procesele cognitive și lingvistice de elaborare spontană sau controlată a enunțurilor, de aceea integrează din punct de vedere funcțional fenomene pragmatice precum autocorectarea și repetiția. Restrângerea ei la domeniul strict al parafrizei nu ni se pare profitabilă, aceasta fiind, de fapt, numai un caz particular al fenomenului.

2.2. Ca fenomen discursiv generalizat, reformularea interferează cu alte fenomene constitutive ale limbii, pe de o parte, cu *metadiscursul*, pe de altă parte, cu fenomenele de *interdiscurs* și *polifonie enunțiativă*.

2.2.1. Presupunând operații de organizare discursivă, precum explicitare, precizare, amplificare a enunțului, (auto-)corectare sau rectificare, reformularea

⁵ Pentru o discuție detaliată asupra repetiției ca fenomen discursiv, vezi, printre alții, Tannen (1989/2007), Bazzanella (ed.) (1996), Johnstone (ed.) (1994).

⁶ Preluăm această sugestie conceptuală de la Coco Norén (1999: 29-30).

este invariabil amintită în studiile privind operațiile metadiscursive⁷. În fapt, reformularea este considerată în multe lucrări o categorie metadiscursivă, fără a exista un consens privind descrierea mai strictă a acestei categorii și a subclaselor pe care le include⁸. Indecizia este legată, într-o bună măsură, de sensurile sensibile diferite care se acordă astăzi noțiunii de „metadiscurs”, revendicat nu numai de lingvistică, ci și de semantica logică și de cognitivism. În linii generale, în lingvistica modernă, prin metadiscurs se înțelege o importantă trăsătură a comunicării, autoreferențialitatea, care acționează atât la nivelul acțional (metalingvistic) al proceselor comunicative, cât și la nivelul interacțional (pragmatic) (vezi Ionescu-Ruxăndoiu 2003: 143). De aici existența unor categorii subsumate noțiunii generice „metalimbaj”: metalingvistic, metacomunicativ și metadiscursiv. Primul termen se referă la operațiile de explicitare lingvistică propriu-zisă, pe când ultimii doi termeni desemnează enunțurile care descriu o conduită interacțională și discursivă (pragmatică). În articolul de față, vom utiliza termenul „metadiscurs” generic, ca o categorie mai largă, care include enunțurile metalingvistice.

Studiile mai noi privilegiază o abordare retorică și funcțională, subliniind rolul social și interpersonal al metadiscursului în realizarea unei comunicării eficiente, orale sau scrise (Hyland 2005). Din această perspectivă, metadiscursul este considerat, mai restrictiv, drept un termen umbrelă pentru un ansamblu eterogen de mijloace lingvistice și interpersonale (retorice) prin care un autor (emițător) introduce un discurs (text) într-un context sociocultural, ajutând cititorul (receptorul) să organizeze și să interpreteze mesajul propus, potrivit valorilor mutual împărtășite (cf. Hyland, Tse 2004: 157; Hyland 2005: 18-20). Contextualizarea socioculturală pe care o operează metadiscursul (iar reformularea este o categorie importantă a acestuia) este în relație cu o altă trăsătură a comunicării, și anume *interdiscursul*.

2.2.2. Reluarea unui enunț într-o altă formă, semantică (parafrastică) sau pur pragmatică (interacțională) presupune un raport polifonic între enunțul-sursă și enunțul rectificator. Reformularea este fie *intradiscursivă*, când vorbitorul se raportează la propriul enunț, fie *interdiscursivă*, când se intervine asupra unui enunț alogen. Introdusă de Mihail Bahtin, în studiile sale asupra discursului în roman, noțiunea de dialogism sau polifonie⁹, referitoare la relația pe care orice enunț o întreține cu enunțurile care circulă într-un anumit cadru sociocultural, a

⁷ Vezi Borillo (1985), Authier-Revuz (1995), Roibu (2008), Dascălu-Jinga (2011).

⁸ Vezi, de pildă, taxinomia actelor metadiscursive propusă de Măgureanu (2010). Între acestea, actele metasemantice (explicative) sunt considerate a fi realizate, de cele mai multe ori, prin operații de reformulare sau reluare a enunțului inițial. După natura raportului semantico-pragmatic stabilit între *explicans* și *explicandum*, se disting variantele: explicație definițională; explicație comentariu (glosă); explicație prin interpretare; explicație prin reformulare, auto- sau heteroinițiată – enunțată, cel mai adesea, în scopuri polemice (Măgureanu 2010: 41-42).

⁹ Bahtin utilizează simultan termenii *dialogism*, *polifonie* și *plurivocitate* discursivă (Bahtin 1982: 111-291).

fost integrată în pragmatică și teoria enunțării, inițial, de Oswald Ducrot (1984). Jacqueline Authier-Revuz (1995), cercetătorii grupului scandinav ScaPoLine¹⁰ au dezvoltat și au rafinat ulterior analizele lingvistice asupra polifoniei, referindu-se în special la mărcile explicite prin care locutorul semnalează prezența altor enunțuri în propriul enunț (tipurile de modalizare autonimică), realizate prin mijloace verbale (verbe *dicendi*, adverbe de mod etc.) sau grafice (ghilimele, subliniere). Simultan cu acest efort de formalizare lingvistică, cercetările praxematice afirmă o întoarcere la concepția bahtiniană, pe care încearcă, pe de o parte, să o clarifice (Bres / Nowakowska 2006) și, pe de altă parte, să o definească în dimensiunea sa discursivă în sens larg, independent de formele și mărcile sale strict lingvistice¹¹.

Ca expresie a unui proces de reelaborare enunțiativă, reformularea poate fi apropiată de noțiunile de ajustare intersubiectivă sau de intersubiectivitate din lingvistica lui Antoine Culioli, referitoare la relația de intercomprehenșiune dintre interlocutori (Culioli 2002: 196). Această adaptare continuă la celălalt a fost legată de dialogismul bahtinian, orice discurs pronunțat de un enunțiator trebuind să ia în considerație registrul limbii utilizat de co-enunțiator (cf. Pennec 2012: 183)

Revenind la relația dintre reformulare și polifonie enunțiativă, este interesant de observat faptul că discursul raportat indirect liber este în același timp o formă interdiscursivă și metadiscursivă¹². În orice caz, relația dintre fenomenele discutate: reformulare, metadiscurs, interdiscurs atestă complexitatea limbajului și interdependența trăsăturilor sale constitutive.

2.3. O a treia observație generală se referă la conotațiile etice ale reformulării. Având în vedere statutul său parafrastic și non-parafrastic, intra- și interdiscursiv, reformularea poate fi exploatată în diverse scopuri perlocuționare; intervin aici atât parametri individuali, legați de intenția comunicativă, cât și parametri mai generali, legați de contextul discursiv. La un pol al acestei valorizări avem o etică pozitivă, în discursul științific sau în cel didactic – unde conceptului i se atribuie valențe altruiste de explicitare, clarificare, popularizare, – la celălalt pol, o etică negativă, în discursul mediatic sau în cel politic, unde reformularea (mai ales cea interdiscursivă) este utilizată, deseori, ca un instrument de manipulare. De altfel, cercetările pragmadialectice au evidențiat diferite modalități de distorsionare

¹⁰ ScaPOLine este prescurtarea după “théorie SCAndinave de la POLyphonie LINGuistique”. După Henning Nølke, scopul cercetătorilor scandinavi este « de créer une théorie formalisée qui soit en mesure de prévoir et de préciser les contraintes proprement linguistiques qui régissent l’interprétation polyphonique » (Nølke 2009: 81).

¹¹ Vezi *Cahiers de praxématique*, 45 (2006), *Hétérogénéités énonciatives et types de séquence textuelle*, precum și numărul 49 (2009), *A la recherche des voix du dialogisme*.

¹² „Le discours rapporté c’est le *discours dans le discours*, *l’énonciation dans l’énonciation*, mais c’est, en même temps, *un discours sur le discours*, *l’énonciation sur l’énonciation* (Bahtin, 1977: 161).

citațională, prin reformulare, parafrază, emfazare greșită, considerate tot atâtea modalități de argumentare falacioasă¹³.

II. MARCATORI DE REFORMULARE¹⁴ ÎN LIMBA ROMÂNĂ. STUDIU DE CAZ: *ADICĂ*

1. PRECIZĂRI PRELIMINARE

În cele ce urmează, ne propunem să prezentăm funcțiile discursiv-pragmatice ale marcatorului *adică* în limba română. Analiza este orientată sincron – cu trimiteri comparative la alți marcatori de reformulare din limba română și din alte arii lingvistice – și diacronic – pentru a surprinde evoluția semantică și pragmatică a acestui operator discursiv și fixarea lui la funcțiile discursive actuale.

2. SCURTĂ PRIVIRE COMPARATIVĂ ȘI DIACRONICĂ

În unele limbi romanice, marcatorului discursiv *adică* îi corespund expresii cu verb *dicendi*: fr. *c'est à dire*, it. *cioè a dire*, sp. *es decir*, *es a dir*. Etimologia lui *adică* este considerată nesigură, DELR dând ca probabil un etimon latinesc.

ADICĂ adv. (înv.) „iată; cu alte cuvinte – voici; c'est-à-dire” c.1500 (var. *adecă*), var. *adecă*, *adică*.

Et. nes., probabil lat. *adde quod*, G. Ebeling, ZRPh 25,1901, 525, I.-A. Candrea, „Romania” 31, 1902, 296–297, PEW 23, TDRG sau lat. *ad id quod* SDLR // Lat. *ad quod* CDED I 32; lat. *adaeque* CDER 81; *ad dicam* (< gr. *διήκη*) HEM 294; et. nec. DA, DEX.

Așa cum putem constata, atestarea mărcii *adică* este foarte veche în limbă, ocurențele multiple în primele texte românești prefigurând deja un profil polifuncțional.

¹³ Vezi Walton, Macagno (2011: 27–28): „Manipulation of quotation is a common tactic in argumentation and it can be carried out quite deceptively in ways that are hard for a critic to pin down or for an opponent to deal with effectively. From an argumentative point of view, quotations are not only reported propositions, but acts in a discourse aimed at pursuing a specific communicative goal.”

¹⁴ În articolul de față, sintagmele *conector (discursiv) de reformulare / marcator (discursiv) de reformulare / operator (discursiv) de reformulare* vor fi utilizate alternativ, în funcție de valorile contextuale ale mărcii de care ne ocupăm. Conectorii sunt considerați de unii cercetători o subclasă a marcatorelor discursivi, statut de incluziune care presupune o substituție funcțională parțială a acestora (vezi și Rossari 2006). Termenul „operator” discursiv provine din semantica logică și pragmatica franceză (vezi Anscombe, Haillet, Donaire eds. 2013) și este propus ca termen generic pentru conectorii și marcatorele discursivi, unitățile ambelor clase putând avea funcții discursive comune, care fac dificilă diferențierea lor. Pentru o perspectivă teoretică asupra marcatorelor discursivi (*discourse markers*), vezi și Schiffrin (1987), iar asupra conectorilor pragmatici, vezi și Ștefănescu (2007a). Pentru o discuție privind diversitatea terminologică a acestor unități pragmatice multifuncționale, vezi și Dostie (2004: 40–43).

După DA, sensurile inițiale ale lui *adică* (până în sec. al XVIII-lea, în varianta *adecă*), consemnate în textele religioase, sunt exclusiv prezentative, deictice. *Adecă* este echivalentul actualei interjecții cu valoare deictică *iată*. Exemplele de mai jos, extrase din *Psaltirea Hurmuzaki*, *Codicele voronețean* și *Palia de la Orăștie*, ilustrează aceste valori:

[*adecă* – valori deictice, prezentative]

- (1) Întoarce-se-vor vrăjimași<i> miei înrapoi înr-aceaea dzi ce te chem; **adecă** cunoscuui că Dumnedzeul meu ești tu. (PSALT. HUR. II, 47^r/10)
- (2) Că întru ceasta noapte-mi stătu înrainte îngerul celuia ce-i slujescu de-mi grăi: «Nu te teame, Pavle, că înraintea lui Chiesariu ți se cade să stai și **adecă** dărrui ție Dumnedzeu toți cîți noată cu tinre» (COD. VOR.² 45^r/12)
- (3) Demîneața iară **adecă**, iaca, Liia. (PO: 98/25)

Formele prezentative ale lui *adecă* vor fi consemnate și ulterior, până spre sfârșitul secolului al XVII-lea, perioadă când vor fi complet înlocuite de *iată*. Această substituție coincide, potrivit autorilor DA, cu deplasarea semantică a lui *adecă* de la valoarea de interjecție deictică spre «un adverb explicativ, cu sensul lui *anume*, corespunzând latinescului „*id est*”» (DA 1913: 36). Așadar, după DA, sensurile explicative ale lui *adecă*, exemplificate cu texte din această perioadă, sunt derivate din cele deictice¹⁵. O cercetare atentă a textelor vechi, pe care am întreprins-o pe baza unui corpus electronic, infirmă totuși ipoteza susținută de autorii DA, încă din textele lui Coresi, mai precis din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, putându-se înregistra uzul alternativ, specializat pragmatic, al celor două valori ale lui *adecă*. După observațiile noastre, valorile prezentative apar mai ales în textele evanghelice propriu-zise, în timp ce valorile metadiscursive apar, cum este firesc, în lucrările de comentariu teologic. În continuare, vom încerca să argumentăm în ce constă specializarea funcțională care a condus la o distribuție diferită a valorilor lui *adecă* în textele aparținând corpusului biblic și în cele catihetice.

După cum este binecunoscut, Scripturile iudeo-creștine s-au constituit într-un canon în etape distincte, după ce au circulat și s-au transmis exclusiv prin tradiție orală, o perioadă variabilă de timp¹⁶. Circulația orală a afectat formal și aspectul scris, care a păstrat mărcile de enunțare proprii discursului direct, revelat. În ce privește textele evanghelice, acestea sunt profund dialogale, iar reproducerea discursurilor este aproape exclusiv directă, marcată clar prin verbe *dicendi*. Rareori există parafraze, și niciodată acestea nu privesc cuvintele Domnului, cele care

¹⁵ Trebuie precizat că autorii DA vor consemna în nota etimologică și alte ipoteze privind evoluția semantică a lui *adecă*, unele contrare celei susținute mai sus, potrivit cărora sensul explicativ este cel originar (DA 1913: 37).

¹⁶ Pentru tradițiile orale ale *Vechiului Testament*, vezi Miller 2011, pentru cele ale *Noului Testament*, vezi Horsley, Draper, Foley (eds.) 2011.

ocupă cantitativ, în mod firesc, cel mai mare spațiu textual. Punerea în cadru narativă este schematică, importantă în *Evangheliile* fiind reproducerea cuvintelor sacre, păstrate, după opinia savanților, inițial în culegeri de *logia* (așa cum s-a păstrat astăzi *Evanghelia* apocrifă *după Toma*; o astfel de culegere de *logia* a fost reconstituită de savanți în documentul desemnat prin sigla *Q*¹⁷). Este vorba, fără îndoială, de autoritatea cuvântului transmis, care trebuie reprodus cât mai fidel. Or, valorile prezentative, deictice, sunt proprii discursului direct, discurs profund legat de contextul său de enunțare¹⁸. Aceste valori deictice au o importantă funcție comunicativă în textele evanghelice, asigurând un prezent etern, trans-istoric, al enunțării; receptorii au senzația că învățăturile, cuvintele le sunt direct adresate, de unde caracterul lor profund emoționant și persuasiv. Tocmai pentru a sublinia caracterul autentic, direct, al vorbirii, în limba veche deicticele sunt dublate adesea în formula *adecă acmu* (*iată acum*), iar *adecă* alternează cu *iată*:

[sens deictic, prezentativ]

- (4) În vremea aceea întrebătu-l fu Isus de farisei când va veni împărăția lui Dumnezeu. Răspunse și zise: „Nu va veni împărăția lui Dumnezeu cu știre, nece vor zice: „Iată cicea” sau: „Iată colea”. *Adecă amu* împărăția lui Dumnezeu înlăuntru de voi iaste”. (CORESI, TETR. 2: 159^v)
- (5) Zise Domnul ucenicilor lui: „*Adecă* dau voao puteare să călcați pre șarpe și pre scorpia și pre toată tăriia drăcească și nemica voi să vatăme însă de aceea nu vă bucurareți că duhurile voao cucerise-vor. Bucurați-vă că numele voastre scrise sânt la ceriu”. (CORESI, TETR. 2: 140^v)

Adecă (*acmu*) rămâne o marcă a discursului direct și în alte scrieri ale *Noului Testament* tipărite de Coresi, cum este *Apostolul* (1566): *Faptele apostolilor* sunt texte narrative, pe care este grefată aceeași structură dialogală, dramatizată, a *Evangheliilor*, redând cuvintele atribuite de tradiție apostolilor și primilor martiri, iar *Epistolele* sunt texte concepute spre a fi citite în public, adresate primelor comunități creștine¹⁹:

- (6) Ce însă nece un cuvânt nu fac; n-am sufletul meu a cinsti, ce să sfârșesc curărea mea cu bucurie și slujba ce-am priimit de la Domnul Isus, derep ce să mărturisesc Ievanghelia bunătăției lui Dumnezeu. Și *adecă acmu* eu știu că mai mult nu vreți vedea fața mea voi toți întru câte-am îmblat propoveduind Evanghelia lui Dumnezeu. (CORESI, L., *Faptele XX*: 97/24-26)

¹⁷ Din germ. *Quelle* = sursă, izvor. Este vorba de o reconstrucție literară cuprinzând acele sentințe, *logia*, care se regăsesc în *Evangheliile* lui Matei și Luca și care au, potrivit savanților, o sursă comună. Vezi, printre alții, Perrot (1998: 11-25), Quesnel (2002: 172-176).

¹⁸ Pentru trăsăturile generale ale comunicării orale, între care indexicalitatea, vezi Ong (1982/2002: 36-55); Ionescu-Ruxăndoiu (1999: 12-19).

¹⁹ Despre practica citirii publice a textelor care au alcătuit *Noul Testament*, vezi von Harnack (2007: 31-33).

- (7) *Adecă* amu sfârșii și pecetluii lor rodul acesta; duce-mă-voi în Spania. Eu știu că voi veni cătră voi, întru împlerea blagosloveniei evangheliei lu Hristos voi veni. (CORESI, L., *Romani* XV: 275/28-30)

Acolo unde textele lui Coresi au o turnură catihetică, de învățătură teologică, apar și valorile metalingvistice ale lui *adică* (*adecă*). *Cartea cu învățătură* (1581) a lui Coresi este edificatoare, caracterul intertextual (citațional) al catehismului permițând surprinderea celor două funcții discursive diferite în același text: în citatele din *Evanghelie*, *adecă* are sens deictic, pe când în pasajele explicative (tâlcuitoare) *adecă* se apropie de un sens explicativ, metalingvistic.

[valori deictice vs. valori metalingvistice]

- (8) (Evanghelie) Și grăi lui Isus: „Scoală, ia-ți patul tău și îmblă!” Și acia, sănătosu fu omul; și luo patul lui și îmbla.
(Tâlcu) O, zisa lui cu mare tărie! Adevărū amu, glasū cu tărie, glasulū lu Dumnezeu! Pre cuvântulū sfântului, lu Davidū, că „*adecă*, deade glasului său glasū cu tărie”. *Adecă*, *acmu* zise Hristosū bolnavului: „Scoală!”, și acia lucratū fu zicerei, împreună amu priimindū tăriia cuvântului. Și acia, se sculă și îmblă bolnavulū. Că grăiaște și noao Hristosū, slăbiților de suflete, fraților: „Sculați-vă și îmblați!” *Ce se zice*, că nu vă iaste voao cu destulū numai a vă scula den cădeare, ce alergândū de pripă spre bunătăți, sfârșindū curărea bunătăților. (CORESI, EV. 158/14-25)

Să remarcăm în citatul de mai sus și expresia cu valoare metalingvistică *ce se zice*, care prefațează comentariul teologic. În exemplele următoare, sensul explicativ al lui *adecă* ne pare mai net disociat de valorile deictice.

[valoare metalingvistică]

- (9) Dereptū aceaia noi trebuiaște să ertămū greșalele fraților noștri, și să lepădămū totū răulū și hitleniia de la inema noastră, și să îmblămū cum se cade creștinilorū, carei ne chemămū pre numele lu Hristosū. Să nu zicem că mult amū ertatū frațilorū, ei iară greșiră noao. *Adecă* amu, și noi să avemū a auzi de la Dumnezeu, căce și noi încă multū greșimū lu Dumnezeu! (CORESI, EV. 42/27-33)
- (10) Aceasta știindū, frațilorū, să ne lepădămū și noi de sine, pentru Dumnezeu. Nemică să nu ne pare mai bună decât elū, nici bogăția, nici bucatele, nici măriia, nici dulceața trupului, nici însășū această viață a noastră. *Ce adecă*, aceastea toate să le părăsimū și să meargemū după Hristos, Domnulū nostru, și crucea lui a-umărū să luomū, și ale trupului pohte și trufe să le omorămū, și morției lu Hristosū să ne chipuimū, ca să putemū și noi zice după dumnezeesculū apostol Pavelū: „Lăcuimū de acmu nu noi, ce întru noi Hristosū lăcuiaște” (CORESI, EV. 75-76/25-34)
- (11) Iară mândrii Elinilorū și cărtularii și fariseii, cei ce căută măriia și ședearea de mai susū, aceștea se cheamă silnici. Ce pre ei i surpă den scaunū, pre cei ce-i ținea ca învățătorii și înălță pre carei-șū smeriră sineșū suptū tarele mâni ale lu Dumnezeu

(*ce se zice* limbile, *adecă cum ai zice*, împreună totu omul ce-i smeri păcatului), că crezură celui ce deștinse de susu, și deade lorū puteare să calce spre șarpe și spre scorpie și spre toată tăriiia drăcească. (CORESI, EV. 557-558/26-33)

În exemplul (11), valoarea explicativă este dublată/întărită printr-o expresie cu verb *dicendi* (*adecă cum ai zice*), așa cum valorile deictice exemplificate mai sus erau dublate și întărite (*adecă iată*, *adecă acmu*). Observăm interferența între expresia *ce se zice* cu rol metalingvistic comentată de noi la exemplul (8) și *adecă* explicativ. Această dublare a sensului (prin mijloace lexicale sau gramaticale) reflectă o tendință a limbii române și clarifică în contextul dat sensul metalingvistic dincolo de orice dubiu.

Dacă la Coresi ocurențele lui *adecă* metalingvistic sunt totuși rare, în *Cazania lui Varlaam* (1643), aceste valori explicative, foarte clar marcate²⁰, devin mai frecvente decât cele deictice:

[valoare deictică]

- (12) Într-aceea vreme mergea Isus într-o cetate ce să chiamă Nain și cu nusul mergea ucenicii lui mulți și nărod mult. Și deaca să apropie de poarta cetăței, *adecă* scotea mort pre un cocon unul născut maicei sale, și aceea era săracă și nărod mult din cetate cu nusa. (VARLAAM, C. 317^v).

[valoare metalingvistică]

- (13) Iară feciorul cel mai mic, *adecă* păcătosul, cela ce iubeaște păcatele, pentru păcate grozave și scârnave să depărtează de părintele cel milostiv, de Dumnedzău, și de fratele cel mai mare, de ceata direpților, și de îngerii cei luminați să depărtează. (VARLAAM, C. 12^v-13^r)
- (14) Întăiiu arată: când ne rugăm să ne iiarie Dumnedzău greșealele noastre, aceaia iertăciune o pune Dumnedzău pre noi, ca să iertăm noi întâiu greșealele fraților noștri, *adecă* fiecărui creștin. (VARLAAM, C. 30^r)
- (15) Însuși Domnul Hristos dzice în Svânta Evanghelie: „Nime nu poate să slujască a doi domni, *adecă* și lui Dumnedzău, și diavolului; căci că pre unul va iubi, *adecă* pre diavolul, iară pre Dumnedzău va urî; și lucrurile lui ceale reale a diavolului va îndrăgi, iară lucrurile lui Dumnedzău le va ură. (VARLAAM, C. 97^v)

pentru ca, în *Biblia* lui Șerban Cantacuzino, de la 1688²¹, prezentativul *adecă* să fie complet înlocuit de *iată* în textul biblic. În mod simptomatic, *adecă* are numai patru ocurențe, cu valori explicative, metalingvistice, în *Prefața* lui Șerban Cantacuzino:

²⁰ DA notează absența valorilor metalingvistice ale lui *adecă* la VARLAAM; cel mai probabil, aceasta este o simplă omisiune de inventariere a tuturor contextelor în care apare *adecă*.

²¹ Și în *Cheia înțelesului*, scriere cu valoare catihetică din 1678, traducere de Varlaam, mitropolit al Târgoviștei, toate cele 96 de ocurențe ale lui *adecă* au valoare metalingvistică. La fel, în *Liturghierul* lui Dosoftei, spre sfârșitul sec. al XVII-lea sensurile explicative sunt certe (cf. p. 47, p. 299).

- (16) N-avem să trimitem corăbiile la Tarson cu corăbiarii păgînului Ohoziei și cu neguțătorii Tirului, ca să le încărcăm de aur curat, cu păuni pestriți de tot fealiul și cu alte striine și scumpe neguțitorii, căci nepotrivit mai bune și mai scumpe ne pune dumnezăiasca poruncă înainte să dobîndim cu talandul, *adecă* sufletele pentru Hristos, pentru care toată lumea nu iaste vreadnică, și pentru suflete să dobîndim faptele ceale bune (BIBLIA (1688)³, *Prefață* : XXI)

O urmărire atentă a ocurențelor metalingvistice ale lui *adecă* în textele secolului al XVI-lea și din prima jumătate a secolului al XVII-lea contrazice opinia din DA, pe care am enunțat-o mai sus, potrivit căreia valorile deictice/prezentative sunt exclusive în perioada amintită. Dimpotrivă, ele sunt atestate încă de la Coresi și Varlaam, în mod semnificativ în *Cazanii*, adică în texte de comentarii teologic, explicativ-didactice. În opinia noastră, preponderența valorilor deictice ale lui *adecă* în textele vechi este legată de oralitatea constitutivă a *Scripturilor*, fie că este vorba de *Psalmi* (texte adresate), de narațiuni evanghelice (*Evangheliile*) sau apostolice (*Faptele apostolilor*), cu reproducerea discursului direct, sau de *Epistole*, texte care prezintă formal un caracter mixt, oral/scriptic. Referitor la *Cazaniile* lui Coresi, Densusianu face o observație interesantă, în sprijinul argumentației noastre, constatând discrepanțe de registru discursiv între limba mai rigidă a textelor evanghelice (care au fost supuse unor constrângeri de traducere sau de cult) și limba mai „liberă, mai naturală, a tâlcului care le însoțește”²² (Densusianu 1938: 239). Or, în aceste condiții, putem presupune că uzul metalingvistic al lui *adecă* se impusese în limbă, consemnarea sa mai rară în texte fiind dictată de considerente pragmatice, adică de natura textului: text de cult / text interpretativ. Ipoteza unei evoluții istorice concomitente a acestor două valori semantice (prezentativ și explicativ) devine astfel pe deplin plauzibilă.

Pe de altă parte, formularea unei explicații în legătură cu pierderea completă a sensului deictic al lui *adecă* și înlocuirea sa cu *iată* rămâne la nivel conjectural, câtă vreme ambele prezentative au coexistat în limba scrisă, în textele religioase, texte conservatoare prin definiție, iar atestările de limbă vorbită, populară, lipsesc. Nu este însă exclus ca uzul deictic al lui *adecă* să fi fost resimțit de traducătorii și editorii de carte religioasă ai vremii drept ușor arhaizant sau mai puțin literar, iar înlocuirea sa completă și relativ bruscă în texte – cam pe la sfârșitul secolului al XVII-lea – poate fi o dovadă²³. După un secol de tradiție ortodoxă livrescă, și limbajul religios românesc se emancipează de sub tutela modelelor străine, acest

²² Vezi și continuarea pasajului, la fel de relevantă pentru discuția noastră: „Pe de altă parte, deoarece traducerilor li s-au adăugat uneori prefete, epiloguri, în care se poate recunoaște limba vorbită, vom scoate și de aici câteva elemente care să ne ajute să cunoaștem fizionomia reală a limbii române din secolul al XVI-lea” (Densusianu 1938: 239)

²³ De altfel, interjecția *iată* este mai degrabă livrescă (literară) în limba română actuală, vorbitorii preferând, în contexte informale, deicticul *uite*. În IVLRA, *iată* are numai 6 ocurențe, toate în interacțiuni mediate controlate (1 într-o emisiune radiofonică, 1 într-un interviu TV, 4 într-un comentariu sportiv radiofonic, față de 22 de ocurențe ale lui *uite*, în interacțiuni directe, libere). Acest uz livresc poate fi direct legat de tradiția scrierii textelor religioase, care l-a impus pe *iată* ca unic prezentativ. În același sens argumentativ, vezi și considerațiile din Manu Magda (2011: 311), nota 13. Pentru o discuție privind prezentativele *adică* și *iată* în româna veche, vezi și Zafiu (2015).

lucru putând duce la o revizuire a traducerilor, care devin mai libere, mai cursive, perfect inteligibile pentru cititorul de astăzi. În ce privește conservarea sensurilor prezentative ale lui *adecă* în limba română vorbită, analiza din următoarea secțiune va putea să ofere câteva indicii.

Având în vedere interferențele dintre sensurile metalingvistice și cele prezentative, etimologia cea mai probabilă a lui *adică* este legată, în opinia noastră, de verbul *dīco*, *dīcere* (cf. *ad- dīco / addīco*), al cărui sens etimologic deictic a fost demonstrat²⁴.

3. PERSPECTIVĂ CONTEMPORANĂ

3.1. O consultare a corpusurilor de limbă vorbită²⁵ ne-a permis stabilirea unui inventar al marcatorilor metadiscursivi și formularea unor constatări privind frecvența acestora. Uzurile contemporane ale lui *adică*, identificate în textele înregistrate, par să confirme, la prima vedere, datele teoretice și intuitive privind funcția sa preponderent metadiscursivă. Este un uz convențional, stereotip (vezi Gaulmyn 1987: 170), „prototipic” pentru reformulare în limba română. O privire statistică este prin ea însăși edificatoare, *adică* fiind conectorul de reformulare cel mai frecvent în IVLRA, cu 68 de ocurențe, iar în IV II cu 31 de ocurențe. Distribuția sa este uniformă, în toate tipurile de interacțiuni. În ciuda faptului că integrează un verb *dicendi*, care indică explicit intenția metadiscursivă, sinonimele perifrastice ale lui *adică*: *vreau să spun* și *vreau să zic*, sunt mult mai slab reprezentate, primul având 3 ocurențe (cf. p. 31, 237, 240), iar cel de-al doilea doar două în IVRLA (cf. p. 41, 175) și una în IV II (p. 327). Locuțiunea *cu alte cuvinte* are o singură ocurență (p. 252, *Predică*) în IVRLA, niciuna în IV II. Expresia cu rol autonom *ca să zic așa* are o singură atestare în IVLRA (p. 153) și niciuna în IV II.

Adverbul *anume* are 11 ocurențe în IVRLA, și 5 în IV II.

Locuțiunea *va să zică* nu are nicio ocurență în IVRLA și IV II, vorbitorii înregistrați, care provin din mediul urban, resimțind-o probabil ca populară. Locuțiunile *în alți termeni* și *altfel spus*, frecvente în registrul scris, nu sunt, de asemenea, atestate în IVLRA și IV II.

²⁴ Recursul la expresiile care conțin verbul *a zice* (fr. *dire*), în cazul unei operații de reformulare, a fost consemnat în mai multe limbi indoeuropene și legat de semantismul deictic originar al verbului. „Le verbe *dire* étymologiquement signifie «montrer». D’après le dictionnaire étymologique, il appartient à une famille d’une racine indo-européenne *deik-, *dik- «montrer» que l’on retrouve aussi dans le verbe allemand *zeigen* («montrer») et dans le verbe grec δείχνω («montrer»)» (Khatchatourian 2008: 31-32).

²⁵ Pentru studierea funcțiilor discursiv-pragmatice ale marcatorului *adică* în limba română contemporană vom utiliza corpusurile de texte coordonate de Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, *Interacțiunea verbală în limba română actuală. Corpus selectiv. Schiță de tipologie* (IVLRA) (2002) și *Interacțiunea verbală* (IV II). *Aspecte teoretice și aplicative. Corpus* (2007). Unele contexte vor fi extrase din *Româna vorbită actuală* (ROVA). *Corpus și studii* (2012), coordonat de Laurenția Dascălu-Jinga.

Unul dintre conectorii cei mai prolifici din limba română, *deci*, are în limba vorbită valori metalingvistice și metadiscursive²⁶, dar despre acesta am vorbit într-o lucrare anterioară și nu vom reveni decât marginal. Printre alți marcatori polifuncționali, care au și valori de reformulare, să amintim secvența *mă rog*, analizată de Laurenția Dascălu-Jinga (Dascălu-Jinga 2011: 343-346).

În continuare, vom comenta ocurențele lui *adică* din corpusurile analizate, începând cu valoarea considerată standard, de a introduce o secvență explicativă (de tipul parafrizei, al precizării, al exemplificării) și continuând cu valorile pragmatice și argumentative.

3.2. REFORMULAREA AUTOINIȚIATĂ, INTRADISCURSIVĂ

3.2.1. VALORI METALINGVISTICE ȘI REFERENȚIALE

Putem observa, pentru început, că precizările, explicitările din exemplele (1) – (5) nu au în vedere o definiție generică a cuvântului, ci o contextualizare a lui, o glossă de tip referențial, adesea cu valoare restrictivă, particularizantă.

- (1) **A:** da. stăteam mai mult peste patru ore mai îmi dădea așa în plus↓ dar totuși erau ore care ar fi trebuit să mi le plătească↓ știi↑ totuși zgîrciți din punctul ăsta de vedere.
B: da.
A: zgîrciți *adică* nu: nu-ți dădea foarte mult în plus↓ dar# e și ăsta a fost tot așa un eveniment care:# pur și simplu (xxx) și că ăsta este adevărul↓ (IVLRA, 58)
- (2) **A:** și: mai ce?
B: și mai ce↑ șnițele din carne de oaie.
A: ă: nu-mi place oaia
B: așa:# niște dulciuri budincă de: dintr-un griș foarte negru↓ *adică* era budincă de griș amestecată cu: zeamă de:
A: ă: nu mai îmi spune. (IVLRA, 71)
- (3) **B:** un milion_șase_sute bucata↑
A: da.
B: nu e↓ că mă gîndeam↑ e cam mult *adică*_nu mai am atîția bani acum după vacanță↓ (IVLRA, 188)

²⁶ Vezi Hoinărescu (2009: 47): «[...] După cum se poate constata din exemplele date, concluzia introdusă prin *deci* în limba română vorbită asociază puternice valori metalingvistice (explicative) [...] Statistic vorbind, exemplele care probează utilizarea „prototipică“ a lui *deci* conclusiv-consecutiv sunt surprinzător de puține în IVLRA (10 poate 15 expresii clare din 254 atestări), luând în calcul și uzurile pseudo-argumentative din cadrul argumentațiilor false sau falacioase.» Vezi, de asemenea, Dascălu-Jinga (2007).

- (4) **D:** CE tr- \perp ce ACte sînt necesare pentru a: intra în legalitate \downarrow *adică* pentru# a fi moștenitoarea: (IVLRA, 211)
- (5) SPER CA: acest referendum să fie organizat de guvern în termenii constituționali \downarrow *adică* treizeci de zile de $_acum_înainte$ (IV II, 384)

În exemplul (1), vorbitorul justifică utilizarea unei aprecieri negative prin raportarea la o situație concretă, în exemplele (2), (3) conectorul introduce o precizare la o calificare, atributul folosit inițial nefiind destul de specific, iar în exemplele (4)-(5), secvența explicativă circumscrie o stare de fapt la un anumit context juridic invocat anterior²⁷.

În exemplul (6), extras dintr-o negociere comercială, valoarea metalingvistică și cea referențială se suprapun într-o exprimare cvasitautologică, indicând preocuparea vorbitorului (nu foarte cultivat) ca termenul *avans* să fie exact înțeles:

- (6) **118. A:** deci dacă ajungem la o înțelegere în ceea ce privește prețul \uparrow o să discutăm și avansul dacă e să dăm: \downarrow io știu \uparrow treizeci_la_sută avans \uparrow
119. B: de_asta zic \downarrow că dacă: noi \perp dac_am putea lucra cu avans \uparrow [*adică* să dați niște bani înainte \uparrow (IV II, p. 320)

De altfel, referitor la cumularea celor două valori în comunicarea curentă, cercetătorii tind să recunoască, prin operația de reformulare, în primul rând fixarea unei identități referențiale, căreia i se poate adăuga, în contexte explicative particulare, cum ar fi dialogul didactic, una semantică, parafrastică (cf. Steuckardt 2009: 159-160).

Rolul deopotrivă metalingvistic și referențial al explicitării este mai bine reliefat în exemplul următor:

- (7) **GL:** sînt gheorghe [luțu de la /seemfebe /radio /monreal/ # și # [...]
 avem nevoie de argumente serioase \downarrow puternice \downarrow solide \downarrow ă: există: IDEea care se vehiculează \uparrow că în jurul președintelui româniei este o nebuloasă în ceea ce privește IdentitateA președintelui \downarrow personalitatea președintelui. ați fost ă: ateu convins \downarrow ați fost ANti mihai întii # afirMAT prin fapte \downarrow ieșiți acuma în piața publică \uparrow flancat # *de cruce și de coroană* \uparrow *adică* de: prea_sfinția sa și de: [majestatea_sa. (IVLRA, 147-148)

Dezambiguizarea expresiei metonimice și simbolice din primul enuț (*cruce, coroană*) este indirect semantică (explicarea substituției metonimice, de altfel convenționalizată) și explicit referențială (sunt identificate persoanele la care face

²⁷ Pentru valorile referențiale ale conectorului *c'est à dire* din franceză, valori asemănătoare celor înregistrate de noi în cazul lui *adică*, vezi Vassiliadou (2008: 36; 47).

referire locutorul). Reformularea are un dublu scop: retoric persuasiv (simbolurile, prin caracterul lor esențializat și universal, mărește încărcătura afectivă a mesajului) și informativ (explicitarea arată grija pentru decodarea corectă a informației).

În interacțiunile verbale, *adică* introduce de multe ori o precizare exclusiv referențială, având funcția de identificare deictică:

- (8) A: PEntru maria.
C: <_F EU **ADICĂ**>
B: NU NU NU MARIAN. MARIAN. (IVLRA, 227)
- (9) A: sărut<_Jmîna>↓ cosmin burlacu <_J la telefon↓>_îmi cer mii de scuze↑ dar la ora la care vă SUN↑ **adică**: r ⊥ CINCI și jumăta:te↑ sunt așteptat # la ((ușoară poticneală a vocii)) o lucrare. (IVLRA, 259)

De remarcat faptul că expresia deictică *adică eu* are atestări foarte vechi, încă din textele lui Coresi²⁸. Astfel, uzul referențial deictic al conectorului *adică* în limba vorbită actuală poate fi pus în legătură cu ipostazele prezentative, deictice, ale lui *adecă* din textele vechi și constitui un argument pentru susținerea unei continuități istorice latente a acestei valori în registrul oral al limbii (vezi și *supra* sub: II. 2.).

Valori metalingvistice propriu-zise întâlnim numai în exemplul (10), extras din ROVA, o interacțiune medic-pacient, unde sunt explicați termenii medicali prin termeni comuni.

- (10) am văZUT↑ la ochiul stâng aveți [...] vreau să văd dacă-aveți vedere binoculară ↓ dac-aveți î: vedere:: ⊥ folosiți ambii ochi deodată. # dacă nu-i folosiți↑ nu are ROST să purtați ochelari de distanță pentru ochiul stâng↑ pentru că nu v-ar ajuta. **adICă**↓ # ă: ochiul stâng probabil că are ambliopie↓ *care se nume-* (K) *înseamnă* „ochi leneș”. # dacă un ochi are o dioptrie foarte mare și un ochi nu are nimic↑ cum este ochiul drept↑ # ochiul prost NU est... n-a ieși așa cum te așteptai) e folosit de creier și devine leneș.
mhm↑ **adică** nu mai vede↓ nu mai este folosit↓ pur și simplu. (ROVA, 41)

Conectorul *adică* este folosit de două ori, introducerea parantezelor explicative fiind marcate în celelalte cazuri prin intonație (vedere binoculară↓ ⊥ dac-aveți î: vedere:: ⊥ folosiți ambii ochi deodată) și prin formule designative autonimice (*care se nume-* (K) *înseamnă* „ochi leneș”).

²⁸ Vezi CORESI, EV. 20/19-24: „(Tâlc) O, mare ciudă! Numai câtu-șu aduse aminte celū feciorū curvari de pocaanie, e părintele aciiășiu tinsu iubirea sa de oameni. Nu așteptă să ia cuvintele de ispovedanie lui, ce feace după cuvântulū ce grăise, că „mai nainte”, zice, „de ce mă veri chemă, zicū: *Adecă, eu*”. Vezi și exemplele citate în DA (1913: 36) din zapisele vechi, unde expresia referențială, deictică, *adecă eu* este considerată a reproduce un tipar slav: *Adecă eu, Petrea Brahăș* (= Iată eu ...).

3.2.2. VALORI PRAGMATICE: REFORMULARE / REPETIȚIE

3.2.2.1. Marcator de amplificare în conversația fatică

De multe ori, reformulările în conversație se reduc la simpla repetiție a unui enunț anterior. Studiile interacționiste au pus în evidență funcțiile cognitive și sociale ale repetițiilor și au propus taxinonii ale acestora în funcție de gradul în care enunțul inițial este modificat (cf. Tannen 2007: 63). Fragmente următoare sunt extrase din interacțiuni informale (*small talk*), în care participanții nu au în vedere schimbul de informație cognitivă, ci reconfirmarea socială a statutului lor de membri ai aceluiași grup, exprimarea simpatiei, a unor valori și interese comune (vezi Săftoiu 2007).

- (11) **E:** că și eu am pățit că am luat la față de-a gata↓ și același material și-ăla era mai subțiri- **adică** mai subțire ca ălălatu↓ aceeași măsură aceeași # # # cu cât e mai subțire cu atât să lipește mai bine. (IVLRA, 126)
- (12) **B:** [da' ei să vede că sînt strîmți
+ **C:** și SCHEme-n ei
B: da' ei să vede că sînt strî- **adică** să vede că [sînt strîmți (IVLRA, 127)
- (13) **82. A:** uită-te că e făcută de MÎ:nă: ↑ **adică** uită-te că e desenu de MÎ:nă: ↑ făcut de ea :↑ IV II, 346)
- (14) ((A rîde))
C: nu nu↓ da' io nu știu↓ aveam *impresia* că porți ochelari↓_ă # **adică** îmi *închipuiam* că porți ochelari. (IVRLA, 221)
- (15) **A:** da' CE-I↑ o: ⊥ ((pocnește din degete)) <_R este aici> o: <_MARC dezamăgire>↓ sau nu o <_R dezamăgire>. STAI. știi cum s-ar citi așa↑ ă numai povestea aia↑ s-ar citi cam: în ge:nu ă niște speranțe-nșelate↓ **adică** te așteptai la ceva și a ieșit# BINE↓ dar n-a ieșit așa cum te așteptai tu.

În exemplele (11)-(12) locutorul, în absența unor mijloace de expresie mai sofisticate, repetă enunțul literal, pentru a amplifica cel puțin formal propriul discurs, procedeu funcționând astfel ca o strategie a politeții pozitive. În următoarele două exemple (13)-(14), emițătorul operează modificări minimale asupra enunțului, secvențele reformulate îndeplinind funcția pragmatică a unor corectări autoinițiate. Reformularea parafrastică are o funcție persuasivă, în exemplul (15), volubilitatea unui vorbitor, în cultura noastră fiind interpretată pozitiv, ca o atitudine participativă, orientată spre interlocutor. În toate aceste contexte, reformularea nu aduce informație cognitivă suplimentară, logica amplificării fiind de ordin fatic, relațional. Trebuie subliniat faptul că funcțiile explicative sau de (auto)corectare ale reformulării nu trebuie să contravină condiției de progres a discursului, vehicularea circulară a aceleiași informații fiind în sine defectuoasă și admisă numai în situații de acest tip (*small talk*).

3.2.2.2. Marcator al unei pauze cognitive

Repetiția introdusă prin *adică* poate indica o pauză cognitivă, necesară asimilării și contextualizării unei informații noi, ca în exemplul de mai jos:

- (16) **C:** nu. avem vreunu care merge direct la /francfurt/?
B: (nu)
C: nu n-avem numai cu: numai pîn' la viena și la viena schimbați.
A: aha # # și se poate lua bilet întreg↓ *adică* întreg! de la bu[curești la:
C: [(de la viena) la ceoslovaci n-avem↓ (IVLRA, 138)

O astfel de pauză cognitivă îi lasă, de obicei, spațiu mental locutorului pentru a-și planifica următoarea replică (vezi și Rieger 2003:1687). Rolul repetiției este de a asigura fluxul comunicațional, chiar dacă informația verbală în fragmentul reluat este neesențială, redundantă. Remarcăm aici o trăsătură a discursului oral, unde menținerea canalului comunicativ pare să primeze, în anumite contexte, asupra relevanței informației. Vorbitorii recunosc astfel de abateri de la maximele principiului cooperativ și le acceptă tacit, pentru că acestea sunt compensate de regulile și strategiile politeții pragmatice, potrivit cărora tăcerea este disfuncțională, indicând o atitudine rezervată, necooperativă (desigur aceste reguli prezintă diverse variabile socioculturale).

3.2.3. VALORI PRAGMATICE ȘI ARGUMENTATIVE

3.2.3.1. Marcator de coeziune discursivă (deictic/operator discursiv²⁹)

În exemplul de mai jos, secvența introdusă de *adică* nu instaurează o echivalență cu enunțul precedent, ci îl completează, îl dezvoltă, reflectând efortul locutoarei de elaborare a unui discurs în condiții de puternică tensiune emoțională.

- (17) **B:** [păi de CE
 +**A:** de foarte mult în familie↑ sînt un copil adoptat↓ sînt din famili-↓ sînt î:: nepoata și::↓ *adică* ne-am înțeles foarte bine pînă la perioada pubertății. o dată cu:: pubertatea nu am reușit să mai găsim nici un punct comun. ea fiind și singură↑ divorțată↑ TOT motivul am fost eu↓↓ a:l al adoptării din familie↓ nu a vrut să ia din partea tatălui↑ au divorțat↑ și o persoană apro- foarte:: îm::# CUM să sp- ă:: *adică* totul să fie NUmăi și NUmăi pentru EA↑ și EA să fie pe primul plan. și de la pubertate au început discuțiile dintre noi. (p. 49)
A: [eu am știut dintodeauna↑ dar CE să vă spun↑ *adică*: starea asta a mea de copil adoptat *adică*:↑ nu mi-am pus F:OARte mari probleme cum: într-a-↓ cum este în filme. *adică*: fiind nepoată↑ N-AM considerat că <MARC ne desparte> adopțiunea asta. <R am considerat-o întodeauna ca pe mama.> dar DE la doisprezece ani cînd

²⁹ *Marqueur d'élaboration*, vezi Passot (2008: 85).

ea mi-a spus↓ deși eu știam↓ eu știam (xx)↓ totdeauna că eu n-o iubesc pe ea foarte mult↑ ca și cum: cum o iubesc eu pe mama↓ (IVLRA, 51)

Operatorul *adică* este dublat în două situații de expresii metadiscursive, cu verb *dicendi*, care indică exact dificultatea vorbitoarei de a transpune o realitate interioară, mentală, în cuvinte. Coerența se obține prin narativizare, din secvențele unei relatări personale interlocutorul putând deduce și reconstrui un tipar psihologic și afectiv. Exemplul este interesant pentru că relevă problemele comunicării verbale privite ca fenomen de „ajustare intersubiectivă”, ca operație de armonizare a două reprezentări mentale sau cognitive³⁰.

Putem consemna aceeași funcție de structurare discursivă a lui *adică* și în exemplul (18):

- (18) A: *deci* # *deci* # CUM să vă spun ↓# *deci* # ei scriu așa↓# saună opt nouă persoane↓ îmi dă dimensiunile și îmi scrie în italiană # ce conține↑ # dar # nu: nu-mi dă # pe⊥ eu am cerut sauna per total # *adică* și cu termostatu ↑ # și cu cazanul ↑# și cu lemnul↓# *adică* # sauna# ei vin și-o montează↑# îți dă termen de garanție ↑# nu am defalcat↓ # iar la lamp ⊥solaru turbo acesta↑# lampa de bronzat # e turbo : din ăla mare↑ # <_R ăla nici nu ai cum să-l desfaci > ↓# ăla e sigur pe mijloace fixe ↑# și sauna la fel ↑# (IVLRA, 199, cf. și *ibidem*, 60).

De remarcat, alternanța lui *adică* cu *deci*, un alt marcator de organizare discursivă frecvent în româna vorbită (vezi Hoinărescu 2009: 48-51). Criteriul substituției ni se pare a avea un grad de relevanță ridicat pentru a clarifica funcțiile discursive contextuale ale unor conectori polifuncționali, precum *deci* sau *adică*. Prin substituția funcțională pot fi observate și explicate valorile neconvenționale din conversațiile spontane, cele care urmează să fie inventariate și discutate.

3.2.3.2. Conector argumentativ de cauzalitate. Atenuator

În exemplul (19), secvențele explicative introduse de *adică* au și o valoare cauzală și justificativă, vorbitorul motivându-și insistența de a solicita informații în plus, pe fondul unei discuții tehnice și procedurale.

- (19) A: la dumneavoastră # de CE se ține cont în mod deosebit la dosarele acestea de analiză ↓ <_R *adică* # ca să știu dacă mă pot încadra↓ să nu fac dosaru'> # să nu: mă # chinui și apoi## [...]

³⁰ Operația de enunțare presupune, în termenii lui A. Culioli, „exteriorizarea reprezentărilor interne, mentale” (Culioli 2002: 32, apud Khatchatourian 2008: 21). Potrivit modelului teoretic formulat de Culioli asupra comunicării, semnificația se construiește interdiscursiv, reprezentările propuse de locutor fiind ajustate, interpretate, mediate de interlocutor potrivit propriei sale viziuni despre lume.

- B:** o să vă trimit întâi oferta ↑și # o să discutăm după aceea.
A: bun↓ # și # după aceea↑ # eu vă spun așa↓ #<_R *adică* # să nu mă chinui să fac dosarul și pînă la urmă să mi se respingă>↓
B: îhî !
A: *adică* # aș vrea să știu condițiile care sînt esențiale (IVLRA, 199-200)

Se observă cum, în a doua replică, vorbitorul A dublează mijloacele metacomunicative, efectul impozitiv indus de utilizarea performativului explicit fiind atenuat de ideea de explicație logică implicată de conector: eu vă *spun* așa↓ #<_R *adică*.

În același sens argumentativ-pragmatic, în exemplul (20) *adică* este echivalent cu un conector argumentativ de cauzalitate, precum *pentru că*, *din cauză că*, iar precizarea pe care o introduce reprezintă o formă neconvențională de exprimare indirectă a scuzelor.

- (20) **A:** iar TU N-AI respectat î: înțelegerea noastră că dacă [AI nevoie de ceVA
B: [<_p nu >
+A: [de bibliografie să-mi spui↓
B: păi măi↑ n-am prea avut pentru că n-am prea lucrat↓ *adică* am fost atît de:: sîcîită știi. cu: cursuri↓ o grămadă de cursuri am avut cum NU știi așa:: eu-s cam zăpăcită și cam ineficientă↑ și mie-mi # trebuie: spațiu: mental și psihic [ca să mă concentrez (IVLRA, 42)

De consemnat, în exemplul (21), complicarea acestei mișcări causal-justificative, într-un context argumentativ, în care locutorul susține un punct de vedere, acordând totuși atenție mijloacelor de atenuare a dezacordului cu interlocutoarea sa.

- (21) [eu eu nu vreau să vă țin totalmente pa:rtē↓ da' și dumneaVOAStră greșiți. *adică*: eu lucrez în policlinica aia de cîțiva ani buni. nu e săptăMÎnă de la dumnezeu să să nu vină același pacient de două trei ori pă săptămînă la DOCTOR. *adică*# scuzăți-mă↓# nu este: o_⊥ persoană de obeșiOPT nouăzeci de ani↓
A: are multe sufeRINțe
B: păi da doamnă↓ (IVLRA, 32)

Justificarea ia forma unui contraargument prin exemplificare (cf. și *infra*, comentariul de la ex. 22), în timp ce, din punct de vedere pragmatic, rolul secvenței introduse de *adică* este cel al unei strategii de tip redresiv, caracteristică politeții negative. Semnificativ este recursul locutorului la exprimarea directă a scuzelor, la a doua ocurență a lui *adică*, conectorul argumentativ precedând imediat performativul explicit: *adică*# scuzăți-mă↓#.

3.2.3.3. Conector argumentativ de exemplificare

În exemplul (22), o conversație între doi pasageri care s-au cunoscut în tren, secvența explicativ-referențială introdusă de conectorul *adică* are rolul de a marca trecerea progresivă a informației de la general la particular, cu funcție argumentativă (vezi și *supra*, ex. 21, sub 3.2.3.2.).

- (22) **+A:** muncesc la: patronii ăștia TURCI# pă câte-un milion di lei
B: io vă spun ALTĂ chestie. io sînt bugeTAR↓ și TOT nu iau bani. *adică*: lucrez în mi:ni:sterul să:- sănătății. și n-am luat banii dă trei luni. ori dumneastră vă oprește la: toți acel cease↓ cu toate că mi-l ia și mie. deci io n-am luat banii din# iu- iul-
E: iulie (IVLRA, 29)

De altfel, fragmentele (21) și (22) sunt extrase dintr-o înregistrare, *Conversație în accelerat*, în care principala strategie retorică și argumentativă a ambilor locutori este povestirea personală. Forța persuasivă a unei astfel de strategii, frecvente în dialogurile informale, este de ordin moral și afectiv: o istorie trăită, a cărei veridicitate este garantată de emițător, devine o istorie exemplară, cu eroi autentici, cu care auditoriul se poate identifica simpatetic (vezi și Hoinărescu 2008: 351). Argumentul prin exemplu este inventariat de Perelman și Olbrechts-Tyteca printre argumentele bazate pe structura realului (Perelman și Olbrechts-Tyteca 1957/2008: 351)³¹. În general, exemplul este utilizat în argumentare pentru a formula o regulă pornind de la un caz/cazuri izolat/e, pe baza unui raționament de tip inductiv (*ibidem*, 476). În cazul discutat de noi, vorbitorul susține de la începutul dialogului o teză, pe care încearcă apoi să o probeze prin invocarea mai multor exemple, între care și cel expus sub (22) .

3.2.3.4. Conector argumentativ conclusiv

În exemplul (23), conectorul *adică* introduce o caracterizare generică după o serie de exemplificări particularizante.

- (23) **II:** e: pretențios să caracterizezi un om numai din contacte↑ dar: î: orCINE poate vorbi despre hagi pentru că nu este ă:ă: o figură necunoscută ((inspiră)) el s-a afirmat din FRAGedă tinerețe ca un: talent înnăscut↑ a CONFirmat de fiecare dată↓ de cînd a pornit de la faru'↓ apoi cînd a ((sună telefonul)) venit în echipele bucureștene↓ cînd a fost promovat în echipa națională↓ ((inspiră)) *adică în primul*

³¹ „[...] les arguments fondés sur la structure du réel se servent de celle-ci pour établir une solidarité entre des jugements admis et d'autres que l'on cherche à promouvoir” (Perelman și Olbrechts-Tyteca 1957/2008: 351). În *Tratatul de argumentare*, se distinge între exemplu și ilustrare: „Tandis que l'exemple était chargé de fonder la règle, l'illustration a pour rôle de renforcer l'adhésion à une règle connue et admise, en fournissant des cas particuliers qui éclairent l'énoncé général, montrent l'intérêt de celui-ci par la variété des applications possibles, augmentent sa présence dans la conscience (*ibidem*, 481).

*rînd este un om cu un talent naTIV <_p deosebit>↓ care s-a vădit: în primele sale ă: manifestări↓ și-apoi a confirmat pe parcursul unei ă: vieți sportive: îndelungate↓ [...] deci↓ din acest punct de vedere↑ î: oricine poate vorbi despre hagi fără nici un fel de rețineri și pe de altă parte↑ hagi e și un băiat echilibrat↓ ((inspiră)) **adică** un om căruia nu i s-au urcat fumurile la cap cum spunea românul↓ care a păstrat și o anumită modestie și decență și: seriozitate: # pentru că deseori oameni talentați î: pierd î: î: firul dezvoltării firești dacă: nu mai # au deCEnța necesară:↓ echiLlbru' necesar↓ AUTOcontrolul necesar↓ pe care hagi l-a ((inspiră)) <_R demonstrat↓ deci el a devenit în afară de> un sportiv î: talentat↑ da' și un coordonator de echipă↓ **adică** s-a văzut în toate structurile în care el a jucat↑ că ((inspiră)) a fost COAgulantul echipei or [...] (IVLRA, 161)*

În prima secvență introdusă de *adică*, vorbitorul sintetizează argumentele anterioare și scoate în relief ideea forte. Conectorul are în acest context o valoare conclusivă. S-a observat că marcatorii conclusivi au adesea valori metacomunicative (vezi *deci*, care înregistrează valori conclusive și metalingvistice foarte vechi)³². Aici, în sens contrar, marcatori metadiscursivi, de tipul *adică*, au valori conclusive³³. Este un exemplu de sincretism discursiv, prin care anumite particule discursive (cum sunt *deci*, *adică*) cumulează mai multe funcții pragmatice.

În a doua ocurență, expresia sintetică este în prima poziție, *hagi e și un băiat echilibrat*↓ ((inspiră)) **adică** un om căruia nu i s-au urcat fumurile la cap cum spunea românul, iar marcatorul *adică* introduce o glosă, o parafrază argumentativă. Remarcăm în această secvență de amplificare echivalarea retorică a primului enunț cu o expresie populară, citată ca atare; în acest mod, aprecierea personală se obiectivează, raportându-se la valorile tradiționale ale unei comunități. Așadar, în interiorul aceluiași enunț, conectorul *adică* poate avea două valori argumentative: pe de o parte, de rezumare și, pe de altă parte, de amplificare a informației (*idem*, poziția a treia, unde *adică* are rol justificativ).

3.2.3.5. Conector argumentativ de explicitare: introducerea unei definiții (subiective)

Următorul fragment este extras din textul unei conferințe de presă, interacțiune verbală caracterizată, în ansamblu, de o dominantă net competitivă:

- (24) **MC:** dumnea'ștră chiar dacă nu sunteți juristă tre' săL cred că asta sunteți de acord cu mine↑ ((inspiră)) că un sindicat este legal constituit cînd este înregistrat la tribunal↑ nu sunt înregistrați la tribunal ((inspiră)) [...] ((inspiră)) deci eu nu știu ă: cînd ați folosit termenul sindicat dacă n-ați făcut un abuz↑ **adică**↑ n-ați încălcat ă: ceea ce domnu' spunea adineaurea "înainte să spui un lucru informează-te" (IVLRA, 157)

³² Vezi Hoinărescu (2009: 57): „Uzul metalingvistic al conectorului *deci* este atât de frecvent în varianta orală a limbii, încât acesta poate să fie considerat, fără nicio rețineră, unul dintre marcatorii discursivi de reformulare, alături de particulele consacrate precum *adică*, *anume*, *va să zică*, *cu alte cuvinte*, *în alți termeni* ș. a.”

³³ Despre valorile conclusive ale marcatorilor de reformulare, vezi și Ștefănescu (2007b: 47-48).

Secvența reprodușă are valoarea unei critici, în care există multe modalități de atenuare, reflectând strategii ale politeții negative³⁴. Refuzul de a răspunde la o întrebare este convertit strategic de locutor (un consilier prezidențial) într-un dezacord metalingvistic: este admisă strategic numai utilizarea sensului juridic al termenul „sindicat”, deși teoretic acesta poate fi utilizat și cu valoare designativă și referențială. Astfel de reglaje sau negocieri metalingvistice sunt însă comune interacțiunilor instituționale și este firesc ca fiecare parte să încerce să impună propria reprezentare asupra referentului. Definierea juridică a termenului îi conferă reprezentantului puterii un ascendent în confruntarea cu ziarista (ascendentul profesionistului într-un domeniu) și îi permite să descalifice conduita discursivă și profesională a acesteia, prin invocarea termenului *abuz*, explicitat imediat printr-o definiție subiectivă și conjuncturală: ((*inspiră*)) *deci eu nu știu ă: când ați folosit termenul sindicat dacă n-ați făcut un abus*↑ *adică*↑ *n-ați încălcat ă: ceea ce domnu' spunea adineaurea "înainte să spui un lucru informează-te"*. S-a subliniat că astfel de echivalări subiective între două secvențe, cu funcție retorică, sunt facilitate de schema cognitivă impusă de conectorul de reformulare (vezi Steuckardt 2009: 164), care obligă interlocutorul să accepte relația de echivalență propusă, chiar dacă aceasta nu poate fi susținută logic sau semantic.

3.2.4. MARCATOR DE REFORMULARE NON-PARAFRATICĂ

Adică poate introduce o rectificare, prin care se anulează sensul enunțului anterior. În exemplele (25)-(27), *adică* are rolul unui marcator/conector non-parafraștic, care operează o modificare radicală a perspectivei enunțiative inițiale.

- (25) **B:** a: ↓ # nu știu detaliile astea.
A: ă↓ nu știi #?
B: nu cunosc. n-n-n-am stat niciodată↓ așa: *adică* am mai stat la câte-un suc↓ acu o săptămână: parcă↓ pe la /mecedonalds/ ↓ da n-am stat prea mult. mi-a povestit ea așa↓ # ceva↓ # da' NU de f***↓ de altu↓ # cu /hî/↓ ceva (IVLRA, 174)
- (26) **A:** hai că poate mă suni un pic mai târziu. pleci acasă ?
B: NU N-O să plec. nu nu *adică*: o să plec↓ nu știu # în zece minute↓ (IVLRA, 181)
- (27) **90. B:** eu înțeleg că nu puteți accepta. da' dumneavoastră mi-ați dat un desen și piesele trebuie acceptate după desenul pe care mi-ați dat.
91. a: ce să vă spun. aici mai sunt și alți factori [*adică*: nu știu nu e:= (IV II, 340)

Astfel de rectificări radicale ale enunțului anterior sunt specifice comunicării spontane, nemediate și indică o anumită relaxare a participanților la dialog și o mai mică concentrare în planificarea discursivă. În plan interacțional, reformulările non-parafraștice au funcția unor autocorectări, vorbitorul sesizând o inadvertență

³⁴ Vezi și comentariul din Hoinărescu (2007: 141).

între intenția sa comunicativă și expresia verbală sau modificând *ad hoc* planul discursiv în funcție de contextul imediat. Nu este exclus ca aceste corectări autoinițiate să fie declanșate de semnale non-verbale mai mult sau mai puțin discrete ale interlocutorului (mimică, gestică). Conectorul *adică*, a cărui schemă cognitivă presupune o relație de echivalență între replici, nu face decât să mascheze indecizia locutorului, neatenția sau chiar incapacitatea sa de a exprima concis o idee într-un anumit moment.

3.3. REFORMULARE HETEROINIȚIATĂ, INTERDISCURSIVĂ

3.3.1. VALORI PRAGMATICE ȘI ARGUMENTATIVE

3.3.1.1. Conector de explicitare

Schimbul de replici de mai jos este extras din înregistrarea *Interviu cu președintele*, iar participanții sunt Ion Iliescu, președintele României la acea dată (2001), și un jurnalist.

- (28) **H:** <_R da' CE-nțelegeți prin act de justiție socială>.
GL: <_J *adică* au fost victime în țara asta↓> (IVLRA, 148)

Într-un cadru mediatic, competitiv, în care participanții susțin puncte de vedere diferite, solicitarea de a face o precizare de tip metalingvistic implică nu numai un dezacord în plan conceptual, ci și reproșuri privind calitatea intervenției (încălcarea maximei manierei). Ea poate fi utilizată strategic, în cazul unei întrebări incomode, cum este cea pusă de ziarist, actul interogativ, prin valoarea sa directivă, inversând rolurile comunicative (interviewatul devine intervievator). În plus, cel care solicită precizarea câștigă timp de gândire și poate spera la o deturnare a fondului problemei în cursul buclei comunicative pe care o creează secvența explicativă. Răspunsul ziaristului, prompt de altfel, dar nu foarte elaborat la nivelul expresiei, indică o anumită surpriză și dorința de a o disimula conversațional. Precizarea sa este una strict referențială, trimitând la un univers comun de discurs între cei doi interlocutori și public, și nu o definiție propriu-zisă, semantică, cu atât mai puțin una cu veleități normative.

Constatăm în vorbirea curentă tendința de a reduce explicarea termenilor la o dezambiguizare contextuală (în opoziție cu operația de conceptualizare, specifică anumitor tipuri discursive scrise – discursul științific, filosofic, eseistic). Această orientare spre concret și evitare a abstractizării este observabilă și în cadrul unei interacțiuni cu roluri complementare, medic-pacient (cf. Vion 1992: 124-125), unde explicitările metasemantice sunt constitutive. Se știe că medicina, ca profesie, presupune, pe lângă competența cognitivă (cunoștințe, abilități, experiență în domeniu), și o competență (meta)comunicativă, de vulgarizare a terminologiei de specialitate. În exemplul de mai jos, deși i se cere o explicitare mai generală, tip

definiție lexicală, medicul se orientează spre o precizare mai degrabă referențială (definiție prin exemplificare).

- (29) B: (unii) le asociază cu boli autoimune
 A: **adică** ce înseamnă autoimune?
 B: păi sânt mail MULte. # de exemplu lupus poliartrită reumatoidă sânt foarte multe. Nu po_să vă dau un exemplu.
 A: nu. Da răcesc foarte ușor.
 B: # # nu. NU cred că are legătură. Nu. Da ați fi avut și alte manifestări. **Adică** N-Aveți nimic. Nu vă supără nimic în rest↓ nu?
 A: nu. Slavă domnului. Nu. (ROVA, 49)

Nu trebuie exclusă, în cadrul acestei orientări spre concret, dificultatea de a explica termenul de specialitate, mai ales de a găsi o definiție adecvată orizontului cultural al interlocutorului; în general, solicitarea unei precizări metalingvistice creează un disconfort celui căruia i se adresează, formularea spontană a unei definiții antrenând o concentrare mai mare, un efort cognitiv pe care indivizii nu sunt capabili sau nu sunt întotdeauna dispuși să-l facă.

3.3.1.2. Valori polemice implicite. Aspecte ale polifoniei discursive

În exemplele (30)-(31) interlocutorul este cel care glosează informația anterioară, o rezumă, într-o formă asertivă sau interogativă, prin care se cere, simultan, validarea interpretării.

- (30) CC: <_L deci cel care se: autointitulează președintele acestui sindicat e în: departamentul comunicării publice. deci ERA în fostul departament al comunicării#. Restu nu știm cine sînt>.
 AR: <_R **adică** N-AȚI încercat să vorbiți cu ei>? NU știți despre CINE este vorba↑NU știți CE fel de ctivitate ((sună telefonul)) au în palatu cotroceni și cum [și pot manifesta ((sună telefonul)) (IVLRA, 156)
- (31) A: [<_R da da da>
 +B: și: ă TOCmai că-n momentul în care ne_L ne-am aBAte de la această linie am PIERde. cum s-a ȘI-Ntîmplat. în momentul în care ne-am abătut↑ am pierdut. ă:.
 A: **adică** nu sînteți: implicați↓ ca ȘI PARTid↓ cu puterea prezidențială: la: detonarea: scandalurilor care-au fost în ultimul timp împotriva /pedeseRE/ului.
 B: păi am înțeles că /masMEdia/ le-a descoperit↓ [noi_L
 A: [A da (p. 162)

Apărent, în exemplele de mai sus, este vorba de o ajustare intersubiectivă, vorbitorul în curs oferind o interpretare a informației precedente introduse de partenerul său. Însă, așa cum a fost subliniat, conectorii în general, iar cei de reformulare nu fac excepție, facilitează un parcurs inferențial, operează o

„schematizare” logică (cf. Grize 1999; Anscombe/Ducrot 1988: 79-113), putând fi utilizați retoric (cf. și Steuckardt 2009: 164). Prezența conectorului *adică* între replicile a doi vorbitori distincți creează impresia a unui determinism necesar, a unei echivalențe între cele două enunțuri, când, în realitate, locutorul, simulând parafrazarea, glosarea sau rezumarea enunțului anterior nu face decât să-i schimbe orientarea argumentativă. Este o strategie curentă în dialogurile competitive prin care un vorbitor forțează o interpretare sau dirijează discuția spre un punct de interes, folosind retoric cuvintele rostite de adversarul său discursiv. Remarcăm aici uzurile argumentative și polemice ale reformulării interdiscursive, anumite concluzii și deducții al enunțiatorului fiind atribuite de fapt interlocutorului său. În teoria argumentării, reformularea retorică se înscrie funcțional între tehnicile de citare distorsionată și este legată de o mișcare mai largă de respingere a argumentelor adversarului prin discreditarea lui; citarea face atacul la persoană mai subtil și mai persuasiv (altfel spus, este vorba de utilizarea indirectă, mascată, a sofismele *ad hominem* și *ad personam*) (vezi Walton/Macagno 2011).

3.3.1.3. Expresia idiomatice interogativă *cum adică*

Cum adică are rolul unui conector interdiscursiv/intertextual, replica pe care o prefațază reclamând explicitarea imediată a unei secvențe anterioare, al cărei conținut este considerat necorespunzător fie în plan lingvistic, fie în plan pragmatic. În limba română, această expresie idiomatice asociază adesea puternice conotații polemice:

- (32) A: și vic spune <_{IM} ești un cerșetor> și el <_{IM} da:>. ((rugător))<_{IM} aveți să-mi dați și mie juma de pâine:> ## și vic DA # ((rugător))<_{IM} și o temă la ce ne:>↓
 B: îmi PLAcce de el. (xxxxxxx) **CUM adică** <_F stai un pic că mă enervez. **CUM adică**. o temă rezolvată?>? (IVLRA, 59)
- (33) B: trebuie scris pe coloane↑
 A: CE-i aia spre exemplu.
 B: eu fac coloanele din calcula[tor. aleg textul↓
 A: [da' **cum adică** să scriu pe coloane↑ ↓ (IVLRA, 69)
- (34) A: ești româncă?
 B: *cum adică* dacă e româncă!
 A: eu n-am auzit numele ăsta pîn-acuma. (IVLRA, 81)
- (35) A: eu am refuzat să fiu preșeDINte↑ [în defavoarea t↓
 B: [NU-I adevărat. nu-i [adevărat.
 A: [ă în favoarea ta.
 B: nu-i adevărat.
 A: **CUM adică nu-i adevărat**↓ (IVLRA, 191)
- (36) 150. A: spuneți în felu următor. dom'le noi am negociat în euro la cursu de↓ în data de. # <_{marc} a:stăzi # ieu ># (ă sumele: le) facturăm în lei la cursu de_ atunci.#

151. b: da:↓ <_p asta da>

152. a: păi ați avut↑ *cum adică* ↑ nu se poate altfel. cine suportă cheltuiala↑ (IV II, 329)

Desigur, caracterul impozitiv al expresiei *cum adică* depinde de situația de comunicare, scala sa de agresivitate crescând de la interacțiunile informale la interacțiunile instituționale, înalt competitive. Să remarcăm în exemplul (32) dublarea metacomunicativă a expresiei *CUM adică* <_F stai un pic *că mă enervez*, vorbitorul ținând să-și exprime explicit dezacordul, într-un context familiar. În exemplul (33), expresia *cum adică* reflectă mai degrabă nedumerirea, locutorul cerând de fapt o clarificare de ordin tehnic într-o discuție informală. Solicitarea unei precizări este însoțită, în exemplul (34), de o ușoară notă de reproș, privind irelevanța sau inadecvarea întrebării. Exemplele (35), (36) ilustrează utilizarea retorică a expresiei, vorbitorii urmărind nu numai să descalifice punctul de vedere opus, ci și să-și sublinieze superioritatea discursivă. După cum putem remarca, expresia *cum adică* are o valoare metadiscursivă, în contexte competitive indicând opoziția deschisă, dezacordul ferm și semnalând un potențial conflict între interlocutori.

III. CONCLUZII

Reformularea este un fenomen care se cuvine a fi studiat pe mai multe niveluri, monografic, în limba română. Studiul de față a încercat să schițeze principalele implicații teoretice privind reformularea și să evedențieze, dintr-o perspectivă diacronică și sincronică, valorile unui operator metadiscursiv considerat prototipic.

Examinarea ocurențelor lui *adică* în primele texte românești ne-a condus spre avansarea unei ipoteze (contrare celei susținute în DA) privind uzul simultan al valorilor metalingvistice și al celor prezentative în secolul al XVI-lea și al XVII-lea.

Analiza pe corpusuri de limbă vorbită contemporană a confirmat statistic frecvența mărcii *adică* în raport cu alți marcatori discursivi de reformulare și ne-a permis disocierea unor uzuri discursive, pe care le vom sintetiza în continuare.

Funcția metalingvistică propriu-zisă a operatorului *adică* este foarte puțin reprezentată în limba vorbită. Am înregistrat un singur exemplu clar, extras dintr-o interacțiune complementară, medic-pacient, interacțiune a cărei componentă metalingvistică este constitutivă (este și cazul dialogului didactic). În interacțiunile spontane, predomină uzurile referențiale, care dezambiguizează contextual sensul unui termen, fie că e vorba de reformularea autoinițiată, fie de cea heteroinițiată. Această tendință spre concret a limbii vorbite se înscrie într-o opoziție mai largă oral-scriptic, descrisă de cercetători dintr-o perspectivă culturală (pentru trăsăturile comunicării orale în opoziție cu cea scrisă, vezi Ong (1982/2002: 36-55), Ionescu-Ruxăndoiu (1999: 17-19). Anumite uzuri deictice contemporane ale lui *adică* par a

se raporta la funcția sa prezentativă consemnată în primele texte românești și susțin ipoteza unei continuități latente a acestei funcții în registrul vorbit al limbii.

Între alte uzuri pragmatice, pseudo-metalingvistice, putem consemna valorile fatice ale secvențelor introduse de *adică* sau repetițiile care maschează o pauză cognitivă.

În limba română vorbită, *adică* este un prolific operator de organizare discursivă, cu valori apropiate de uzurile intradiscursive ale mărcii *deci*. De altfel, am constatat că operatorii *deci* și *adică* au tendința să-și împrumute reciproc sensurile, într-o manifestare interesantă de sincretism funcțional discursiv. Valorile lor pot fi recunoscute contextual prin proba substituției.

Este de consemnat faptul că marca *adică* poate introduce și secvențe de reformulare non-parafrastică, operând o modificare radicală a perspectivei enunțiative anterioare. Aceste utilizări aparent contraintuitive, în opoziție cu sensurile înregistrate de instrumentele normative, se explică prin sincretismul discursiv propriu comunicării orale, de care am amintit mai sus, cele mai multe mărci fiind nu numai polifuncționale, ci având și tendința să împrumute sau să capete noi valori.

Funcțiile argumentative ale lui *adică* sunt bine reprezentate în interacțiunile verbale. *Adică* poate introduce o secvență cu valoare conclusivă sau, dimpotrivă, de amplificare a unei aserțiuni inițiale, o justificare sau o scuză. Așa cum era de așteptat, uzul metalingvistic al marcatorului este asociat cu introducerea unor definiții argumentative, cu funcție retoric-persuasivă (nu cognitivă). Antrenând operații de reformulare interdiscursivă, pseudo-citaționale, susceptibile să atace identitatea discursivă și socială a interlocutorului, operatorul *adică* (adesea inclus în expresia idiomatice interogativă *cum adică*) poate fi considerat, în interacțiunile competitive, o marcă a dezacordului și a comunicării conflictuale.

BIBLIOGRAFIE

- Anscombre, Jean-Claude, Oswald Ducrot (1988), *L'argumentation dans la langue*, Liège – Bruxelles, Mardaga.
- Anscombre, Jean-Claude, Pierre Patrick Haillet, María Luisa Donaire (eds.) (2013), *Opérateurs discursifs du français. Éléments de description sémantique et pragmatique*, Bern, Peter Lang.
- Authier-Revuz, Jacqueline (1995), *Ces mots qui ne vont pas de soi: boucles réflexives et non-coïncidences du dire*, t. 1, 2, Paris, Larousse.
- Bahtin, M. [Bakhtine, M.] (1977), *Le marxisme et la philosophie du langage. Essai d'application de la méthode sociologique en linguistique*, Paris, Éditions de Minuit.
- Bahtin, M. (1982), *Probleme de literatură și estetică*, București, Editura Univers.
- Bazzanella, Carla (ed.) (1996), *Repetition in Dialogue*, Tübingen, Max Niemeyer.
- Borillo, Antoine (1985), „Discours ou métadiscours?”, *DRLAV, Revue de Linguistique*, 32, p. 47-61.
- Bres, Jacques, Aleksandra Nowakowska (2006), „Dialogisme: du principe à la matérialité discursive”, în Laurent Perrin (éd.), p. 21-48.
- * * * *Cahiers de praxématique* (2006), *Hétérogénéités énonciatives et types de séquence textuelle*, 45.
- * * * *Cahiers de praxématique* (2009), *A la recherche des voix du dialogisme*, 49.

- Culioli, Antoine (2002), *Variations sur la linguistique. Entretiens avec Frédéric Fau*, préface et notes de Michel Viel, Paris, Klincksieck.
- Dascălu-Jinga, Laurenția (2006), *Pauzele și întreruperile în conversația românească actuală*, București, Editura Academiei Române.
- Dascălu-Jinga, Laurenția (2007), „Despre folosirea lui *deci* în româna actuală”, în Rodica Zafiu, Camelia Stan, Alexandru Nicolae (ed.), *Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan la aniversare*, București, Ed. Universității din București.
- Dascălu-Jinga, Laurenția (2011), „De la enunț minimal la marcă discursivă: *mă rog*”, în Laurenția Dascălu-Jinga (coord.), *Româna vorbită actuală (ROVA). Corpus și studii*, București, Ed. Academiei Române, p. 332-354.
- Densusianu, Ovid (1961 [1938]), *Istoria limbii române*, Vol. II, Secolul al XVI-lea. Ediție îngrijită de J. Byck, București, Editura Științifică.
- Dostie, Gaétane (2004), *Pragmaticalisation et marqueurs discursifs, Analyse sémantique et traitement lexicographique*, Bruxelles, De Boeck & Larcier.
- Ducrot, Oswald (1984), *Le dire et le dit*, Paris, Minuit.
- Fucs, Catherine (1982), *La paraphrase*, Paris, Presses Universitaires de France.
- Fucs, Catherine (1994), *Paraphrase et énonciation*, Coll. Homme dans la langue, Paris, Ophrys.
- Gaulmyn, Marie-Madeleine (1987), „Reformulation et planification metadiscursive”, în J. Cosnier et C. Kerbrat-Orecchioni, *Décrire la conversation*, Presses Universitaires de Lyon, p. 167-198.
- Grize, J.-B. (1990), *Logique et langage*, Gap, Ophrys.
- Gülich, Elisabeth, Thomas Kotschi (1983), „Les marqueurs de la reformulation paraphrastique”, *Cahier de Linguistique française* 5, 305-351.
- Gülich, Elisabeth, Thomas Kotschi (1995), „Discourse Production in Oral Communications. A study based on French”, în UtaM. Quasthoff (ed.), *Aspects of Oral Communication*, Berlin/New York, de Gruyter, p. 30-66.
- Hoinărescu, Liliana (2007), „Aspecte ale politetiei pragmatice în româna contemporană vorbită”, în Liliana Ionescu-Ruxăndoiu (coord.), *Interacțiunea verbală (IV II). Aspecte teoretice și aplicative. Corpus*, București, Editura Universității din București, p. 129-169.
- Hoinărescu, Liliana (2008), „Valori pragmatice ale referinței personale în româna vorbită actuală”, în Gabriela Pană Dindelegan, Adina Dragomirescu (coord.), *Actele celui de-al 7-lea Colocviu al Catedrei de Limba Română*, București, Editura Universității din București, p. 348-356.
- Hoinărescu, Liliana (2009), „Funcții pragmatice ale conectorului *deci* în româna vorbită actuală”, în *SCL*, LX 1, p. 45-62.
- Horsley, Richard A., Jonathan A. Draper, John Miles Foley (eds.) (2011), *Performing the Gospel: Orality, Memory and Mark*, Augsburg Fortress Publishers.
- Hyland, Ken, Polly Tse (2004), „Metadiscourse in Academic Writing: A Reappraisal”, în *Applied Linguistics* 25/2, p. 156-177.
- Hyland, Ken (2005), *Metadiscourse. Exploring Interaction in Writing*, London, Bloomsbury Academic.
- Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana (2003), *Funcții discursive ale secvențelor metacomunicative*, în Laurenția Dascălu-Jinga, Liana Pop (coord.), *Dialogul în româna vorbită*, București, Editura Oscar Print, 143-148.
- Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana (1999), *Conversația – Structuri și strategii. Sugestii de pragmatică a românei vorbite*, București, Editura ALL Educațional.
- Johnstone, Barbara (ed.) (1994), *Repetition in Discourse: Interdisciplinary Perspectives*, vol I-II, Norwood, NJ, Ablex Pub. Co.
- Khatchatourian, Elisaveta (2008), „Les marqueurs de reformulation formés à partir du verbe *dire*”, în Marie-Claude Le Bot, Martine Schuwer, Elisabeth Richard (coord.) 2008 (a), *La reformulation, Marqueurs linguistiques et stratégies énonciatives*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes, 19-33.
- Le Bot, Marie-Claude, Martine Schuwer, Elisabeth Richard (coord.) (2008a), *La reformulation, Marqueurs linguistiques et stratégies énonciatives*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes.

- Le Bot, Marie-Claude, Martine Schuwer, Elisabeth Richard (coord.), (2008b), *Pragmatique de la reformulation, Types de discours – Interactions didactiques*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes.
- Manu Magda, Margareta (2011), „Prezentarea ca act. Aspecte lingvistice în româna vorbită actuală”, în Laurenția Dascălu-Jinga (coord.), *Româna vorbită actuală (ROVA). Corpus și studii*, București, Editura Academiei Române, 307-331.
- Măgureanu, Anca (2010), „Argument pour le transphrastique – Les actes métalinguistiques”, în Liliana Ruxândoiu în colab. cu Liliana Hoinărescu (ed.), *Dialog, discours, enunț*, Omagiu prof. Sorin Stati, București, Editura Universității din București, p. 27-45.
- Miller, Robert D. (2011), *Oral Tradition in Ancient Israel*, Biblical Performance Criticism 4, Washington, Wipf and Stock Publishers.
- Nølke, Henning (2009), „Types d’êtres discursifs dans la ScaPoLine”, *Langue française* 164, p. 81-96.
- Norén, Coco (1999), *Reformulation et conversation. De la sémantique du topos aux fonctions interactionnelles*, Stockholm, Upsala University.
- Ong, Walter J. (1982/2002), *Orality and Literacy, The Technologizing of the Word*, London, New York, Routledge.
- * * * *Originile creștinismului* (2002), Iași, Editura Polirom.
- Passot, Frédérique (2008), „I mean, marqueur de reformulation en anglais oral?” în Marie-Claude Le Bot, Martine Schuwer, Elisabeth Richard (coord.) 2008 (a), *La reformulation, Marqueurs linguistiques et stratégies énonciatives*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes, p. 81-98.
- Pennec, Blandine (2012), „La notion d’ajustement: motivation et application au champ des reformulations”, *Épilogos* 3, 181-202.
- Perelman, Chaïm et Lucie Olbrechts-Tyteca (2008), *Traité de l’argumentation. La nouvelle rhétorique*, Bruxelles, Éditions de l’Université de Bruxelles.
- Perrot, Charles (1998), *Jésus*, Paris, Presses Universitaires de France.
- Quesnel, Michel (2002), *Izvoarele literare ale vieții lui Isus*. În *** *Originile creștinismului*, Polirom, p. 172-176.
- Rieger, Caroline L. (2003), „Repetition as Self-Repair Strategies in English and German Conversations”, *Journal of Pragmatics*, 35 (1), p. 47-69.
- Roibu, Melania (2008), *Mijloace lingvistice de realizare a funcției metacomunicative în limba română*, Teză de doctorat, Universitatea București.
- Rossari, Corinne (1990), „Projet pour une typologie des opérations de reformulation”, *Cahier de Linguistique française* 11, p. 345-359.
- Rossari, Corinne (1994), *Les opérations de reformulation. Analyse du processus et des marques dans une perspective contrastive français – italien*, Berne, Peter Lang.
- Rossari, Corinne (2006), „Formal properties of a subset of discourse markers: connectives”, în Kerstin Fischer (ed.), *Approaches to discourse particles*, Amsterdam, Elsevier, p. 299-314.
- Roulet, Eddy (1987), „Complectude interactive et connecteurs reformulatifs”, *Cahiers de linguistique française*, 8, p. 111-140.
- Sacks, Harvey, Emanuel A. Schegloff, Gail Jefferson (1978), „A Simplest Systematics for the Organisation of Turn Taking for Conversation”, în *Studies in the Organisation of Conversational Interaction*, New York, San Francisco, London, Academic Press.
- Săftoiu, Răzvan (2007), „Strategii de constituire a fondului comun de cunoștințe”, în Liliana Ionescu-Ruxândoiu (coord.), *Interacțiunea verbală (IV II). Aspecte teoretice și aplicative. Corpus*, București, Editura Universității din București, p. 97-113.
- Schegloff, Emanuel A., Gail Jefferson, Harvey Sacks (1977), „The Preference for Self-Correction in the Organization of Repair in Conversation”, *Language*, 53(2), p. 361-382.
- Schiffrin, Deborah (1987), *Discourse markers*, Cambridge, New York, Cambridge University Press.
- Steuckardt, Agnès (2009), „Décrire la reformulation: le paramètre rhétorique”, *Cahiers de pragmatique*, 52, p. 159-172.
- Ștefănescu, Ariadna (2007a), *Conectori pragmatici*, București, Editura Universității din București.

- Ștefănescu, Ariadna (2007b), *O analiză pragmatică a conectorului conclusiv așa că*, în Liliana Ionescu-Ruxăndoiu (coord.), *Interacțiunea verbală (IV II) – Aspecte teoretice și aplicative. Corpus*, București, Editura Universității din București, p. 45-73.
- Tannen, Deborah (1989/2007), *Talking voice. Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Vassiliadou, Hélène (2008), „Quand les voies de la reformulation se croisent pour mieux se séparer: à savoir, autrement dit, c'est à dire, en d'autres termes”, în Marie-Claude Le Bot, Martine Schuwer, Elisabeth Richard (coord.) 2008 (a), *La reformulation, Marqueurs linguistiques et stratégies énonciatives*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes, p. 35-50.
- Vion, Robert (1992), *La communication verbale. Analyse de l'interaction*, Paris, Hachette.
- von Harnack, Adolf (2007), *Originea Noului Testament*, București, Editura Herald.
- Walton, Douglas, Fabrizio Macagno (2011), „Quotations and Presumptions: Dialogical Effects of Misquotations”, *Informal Logic*, 31 (1), 27-55.
- Wong, Jean (2000), „Repetition in Conversation: A Look at «First and Second Sayings»”, *Research on Language and Social Interaction*, 33 (4), p. 407-424.
- Zafiu, Rodica (2015) „Presentative Markers in Old Romanian: Divergent Changes in the Syntactic and Pragmatic Uses of *adică* and *iată*”, în Gabriela Pană Dindelegan, Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Irina Nicula, Alexandru Nicolae, Louise Esher, *Diachronic Variation in Romanian*, Cambridge, Cambridge Scholars Publishing, p. 425-454.

Dicționare:

- DA = (Academia Română) *Dicționarul limbii române*. Sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Tomul I. Partea I: A–B. București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, 1913.
- DELR = *Dicționarul etimologic al limbii române*. Volumul I. A–B. Redactori responsabili: Acad. Marius Sala, Andrei Avram, membru corespondent al Academiei. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. București, Editura Academiei Române, 2011, 473 p.

Surse de limbă veche:

Baza de date a DLR, Institutul de Lingvistică, Sectorul de lexicologie și lexicografie.

- BIBLIA (1688) = *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și Noului Testament*. Tipărită întâia oară la 1688 în timpul lui Șerban-Vodă Cantacuzino, domnul Țării Românești. Retipărită după 300 de ani în facsimil și transcriere cu aprobarea Sfântului Sinod, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1988, 933 p.
- CORESİ, L. = Diaconul Coresi, *Lucrul Apostolesc. Apostolul* (1566). București, Cultura Națională, 1930. (Academia Română. Secțiunea literară. Texte de limbă din secolul al XVI-lea, reproduse în fascimile, îngrijite de I. Bianu. IV).
- CORESİ, TETR. = *Tetraevanghelul tipărit de Coresi. Brașov, 1560–1561, comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Mănăcești, 1574*. Ediție alcătuită de Florica Dimitrescu. București, Editura Academiei Române, 1963, p. 39–167.
- CORESİ, EV. = Diaconul Coresi, [Carte cu învățătură (1581)]. [Titlul original *Cartea ce se cheamă Evanghelie cu învățătură...*] Publicată de Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici. Vol. I. Textul. București, Atelierele Grafice Socec & Comp., 1914. (Comisia Istorică a României).
- PO = *Palia de la Orăștie. 1581–1582*. Text – facsimile – indice. Ediție îngrijită de Viorica Pamfil. București, Editura Academiei Române, 1968.

VARLAAM, C. = Varlaam, mitropolitul Moldovei, *Cazania (1643)*. [Titlul original] *Carte românească de învățătură dumenecelor preste an și la praznice împărătești și la svânți mari*. Ediție îngrijită de J. Byck. București, Editura Fundațiilor, (Scriitori români vechi), 1943.

Surse de limbă contemporană:

- IVLRA = Liliana Ionescu-Ruxăndoiu (coord.), *Interacțiunea verbală în limba română actuală. Corpus selectiv. Schiță de tipologie (IVLRA)*, București, Editura Universității din București, 2002.
- IV II = Liliana Ionescu-Ruxăndoiu (coord.), *Interacțiunea verbală (IV II). Aspecte teoretice și aplicative. Corpus*, București, Editura Universității din București, 2007.
- ROVA = Laurenția Dascălu-Jinga (coord.), *Româna vorbită actuală (ROVA). Corpus și studii*, București, Editura Academiei Române, 2011.

Pragmatics of Reformulation in Romanian. Discursive Functions of the Marker *Adică*

Abstract

Reformulation is a general feature of communication, with textual, cognitive, pragmatic and argumentative implications. It is both a metadiscursive and interdiscursive phenomenon, enabling a study from multiple perspectives. In the first part of our article, we provide a synthetic presentation of the main viewpoints of this subject in order to specify our theoretical framework and also our analytical tools. The second part of the article focuses on the discourse marker *adică*, considered to be prototypical for reformulation in Romanian. The study of contemporary functions of this pragmatic connector is preceded by a section which presents some considerations regarding its semantic evolution and etymology. Thus, the diachronic and synchronic approaches are related to offer a general perspective and a deeper understanding of the uses of *adică* in spoken Romanian. The analysis shows that referential, pragmatic, cognitive and argumentative functions are prevalent in oral communication, the metalinguistic values being rather unusual and restricted in specific discursive contexts.

*Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13
lilianahoinarescu@gmail.com*